

LÁSZLÓ DÁVID

NICKELSBURG LÁSZLÓ

A Baross tér vezére

Hősünk – talán okkal nevezhetem annak – az a Nickelsburg László, aki 1956-ot megelőzően együttműködött az állambiztonsággal, ám '56-ban Baross téri nemzetőrparancsnok lett. A Nickelsburg vezette csoport budapesti viszonylatban is egyike volt a legjelentősebbeknek. A Baross téri fel-

kelők ellenőrzés alatt tartották a Keleti pályaudvart és környékét, a Rákóczi utat a Divatcsarnokig, valamint a Rottenbiller utca, a Péterfy Sándor utca és a Fiumei út egy részét. A megtorlások során – több év raboskodás után – halálra ítélték, és kivégezték. Ő volt az utolsó '56-os kivégzett.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc történetéről sokan vélekednek úgy, hogy a történészek már feldolgozták a levéltári anyagokat, megírták, amit meg lehetett írni, a további kutatások pedig mindössze epizódjellegű részletkérdéseket tisztáznak. Ez koránt sincs így, amit bizonyít többek közt az is, hogy a megemlékezéseken általában még mindig Nagy Imre, Maléter Pál és más kommunista személyek neve hangzik el, akiket az 1989-es változások emblematisz alakjainak, előhírnökeinek is aposztrofálnak. Holott a forradalom pontosan a kommunista önkény ellen lobbant lángra, névtelen magyar emberek akaratából. A fiatal történészgeneráció tagjai közül sokan gondoljuk úgy, hogy az 1956-os forradalom és szabadságharc szellemiségének megértéséhez paradigmaváltásra volna szükség: Nagy Imre és társai, illetve más, ismertté tett kommunista forradalmárok mellett a tömegeből, a névtelenségből kiemelkedő Mansfeld Pétereket vagy az ismer-

retlenségbe tűnt névtelen forradalmárokat is a helyükre kellene állítani.

A forradalom ugyanis nem „felülről vezérelt” esemény volt, hanem

„alulról” induló, a kommunisták tevékenységével elégedetlen társadalom megmozdulása, amely kifejezetten kommunista- és szovjetellenes volt. Az időszakban használt frazeológia determinálta a jelszavakat és forradalmi követeléseket, valamint ugyanezen logika mentén kerülhetett sor Nagy Imre mint a „kevésbé rossz” elfogadására is. Nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy nem tudjuk, legfeljebb sejtethetjük, mi lett volna az eredménye a forradalmat követően megtartott választásnak, amelyre kezdeményezés és igény is formálódott a korabeli források tanúsága szerint. Magának Nickelsburg Lászlónak is tulajdonítottak erre utaló kijelentéseket. Az események azonban máshogy alakultak, és az új élet reményét sárba tiporták a szovjet tankok. Majd következett a hosszú évekig tartó, kegyetlen megtorlás...

AZ ÉLETÚT 1956-IG

Nickelsburg László 1924. április 24-én született Budapesten. Édesanyja Weisz Róza, édesapja Nickelsburg Lajos éttermi felszolgáló volt, aki 1927-ben halt meg. 1940-től özvegy édesanyjával a Dembinszky u. 38. szám alatt lak-

tak. A nyolc elemi elvégzése után ipari tanuló lett, általános műszerész végzettséget szerzett, majd több helyen is dolgozott műszerészként. 1942-től a Vasas Szakszervezet tagja volt. 1944-ben, a német megszállást követően anyját és testvéreit a németek deportálták és megölték. A tragédiáról Nickelsburg csak a háború után szerzett tudomást. 1944 májusától Nickelsburg a 101/302-es KM (közérdekű munkaszolgálatos) században szolgált, ahonnan azonban megszökött, és Budapesten bujkált. A szovjet bevonulást igazi felszabadulásnak élte meg. 1945-ben a Magyar Kommunista Párt kezdeményezésére létrehozott ifjúsági szervezet, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség szervezőbizottságának tagja lett. Belépett a Magyar Kommunista Pártba is, majd az MDP-ből 1950-ben ismeretlen okok miatt kizárták. Kizárásának évétől 1956 augusztusáig az ÁVH alkalmazásában állt. Valószínűsíthető titkos tagsága is az MDP-ben, mivel vallomásaiban 1952-től beszélt párttagságáról.

Az állambiztonsággal való kapcsolata hatással lehetett karrierjére is, tekintettel arra, hogy 1950-ig kisiparosoknál, majd beszerzése évétől a Danuviában dolgozott, ahonnan még az év júniusában az Igazságügyi Ipari Vált-

A Rákóczi út
a Baross tér felől,
1956. október

Nickelsburg László (1924–1961)

Műszerész. 1944-ben munkaszolgálatos században szolgált. 1945-től az MKP, majd az MDP tagja, ám 1950-ben kizárták. A forradalom első napjaiban passzív, ám amikor bekapcsolódik a Baross téri felkelőcsoport tevékenységébe, annak parancsnokává választják. Részt vett a szovjet hadsereg elleni harcokban, ezért 1957-ben életfogytiglani börtönbüntetésre ítélték. 1959-ben a Belügyminisztérium pótnyomozást rendelt el az ügyében, melynek eredményeként halálra ítélték. 1961. augusztus 26-án kivégezték.

kezőket: „Állítom, hogy 1956. október 23-tól október 31-ig lakásomon tartózkodtam. Közben 26 és 28-án kora délelőtt bementem a gyárba, az igazgatóval és a főmérnökkel beszéltem. Mind a két alkalommal a déli órákban hazamentem. Sem tüntetésben, sem fegyveres harcokban részt nem vettem.”

A Baross tériek részvételével kapcsolatban fontos megállapítás, hogy a szervezettség azon szakaszában nem lehetett jelentős a szerepük a Köztársaság téren történetekben. Azt feltételezzük, hogy szervezett módon nem vettek részt ebben az eseményben, bár az bizonyított tény, hogy a Baross tériekhez később csatlakozó fegyveresek közül többen ott voltak. Így például Timus Lajos, aki a Keleti pályaudvar parancsnoka volt, míg a Baross tériek nem csatlakoztatták őket. Ezt kihasználva koronatanúként léptették fel a későbbi perben. Sokatmondó az a tény, hogy csak a Baross tériek ellen 1959-ben megkezdett célzott vizsgálatok során kapott jelentőséget a téren történetek felderítése, amelyekkel kap-

lalathoz ment művezetőnek. 1951-től a Rádiófelszerelések Gyárában dolgozott, 1952-től termelési osztályvezető volt az Elektromos Mérőműszerek Gyárában, onnan még abban az évben a Tűzvédelmi Berendezéseket Gyártó Vállalathoz került, ahol részlegvezető lett – a posztot 1957. január 2-ig töltötte be.

A gyakori munkahelyváltások a környezetében élőknek is feltűntek: amikor szomszédjai megkérdezték, miért változtatja ilyen gyakran a munkahelyét, mindig arra hivatkozott, hogy sehol nem találja meg a számítását. Sokszor beszélt arról, hogy a munkások megélhetése nagyon rossz az országban, és ezért nem ért egyet a párt- és kormányhatározatokkal. Kritikus megjegyzései esetében nem zárható ki a provokatív jelleg. Állambiztonsági tevékenységére nézve a célzott kutatások sem hoztak eredményt, így ebben a kérdésben is a későbbi dokumentumokban elejtett információorzsákkal vagyunk kénytelenek beérni.

Nickelsburg László rendezett családi életet élt. 1946-ban feleségül vette Almágy Arankát, akivel 1948-ban a Karácsony Sándor utcába költöztek, és ott laktak 1955-ig. 1953-ban megszületett kislányuk, Aranka. A korszak viszonyaihoz képest jó anyagi körülmények között éltek, Nickelsburg apósa, Almágy Miklós ugyanis – akit a hatóságok az ún. antidemokratikus elemek között tartottak nyilván – anyagilag is támogatta őket. Nickelsburg ennek ellenére nem volt elégedett életkörülményeivel. Szomszédjainak kijelentette, ha nem keres annyit, hogy kényelmesen meg tudjon élni, otthagyja a munkahelyét.

Az 1956-os forradalom és szabadságharc, ahogy annyi más embernek, Nickelsburgnak az életét is gyökeresen megváltoztatta. Valószínűsíthető – ebben saját vallomása is megerősít bennünket –, hogy a forradalom október 23-tól 29-ig tartó időszakában nem vett részt tüntetésen vagy más forradalmi eseményen; igaz, erről az időszakról is meglehetősen keveset tudunk.

CSATLAKOZÁS A FELKELŐKHÖZ

A nemzetőrség megalakulásától kezdve azonban már részt vett a Baross tériek életében, majd később vezetője lett a csoportnak. Csatlakozásának időpontjával kapcsolatban nagyon komoly bizonyítási eljárás indult, tekin-

tettel a Köztársaság téri eseményekre, amelyekkel az első jogerős ítéletét követő perújítás során megvádolták. Nickelsburg a Baross tériekkel kapcsolatos második nyomozás során tett valamása szerint október 28-án került kapcsolatba a csoporthoz tartozó fiatalokkal, amikor igazoltatták a Baross téren. Korábbi vallomásában azonban így emlékezett: „A pártház ostroma után való nap a Rádió felhívására jelentkeztem a nemzetőrségbe. Azért jelentkeztem, hogy a rend és közbiztonság helyreállításában részt vegyek. A Baross tér 19. sz. előtt 18-20 fiatal volt. Ezek közül kb. 2-3 főnél volt fegyver. Igazolatlásokat végeztek. Én az üzembe akartam bemenni, de a ház előtt megálltam és közöltem a rádió felhívását, hogy a nemzetőrségbe kell belépni a rend és nyugalom helyreállítása érdekében. A fiatalok a beszélgetés után engem bíztak meg, hogy a rendőrkapitányságon érdeklődjem meg, hogyan lehet megalakítani a nemzetőrséget.”

A Nickelsburg László tevékenységét vizsgáló első nyomozást követően, 1957. július 10-én kiadott határozatban végül csatlakozásának időpontjaként október 31-i dátum szerepelt. A második, 1959. november 12-től 1960. május 16-ig tartó nyomozásról készült jelentésben Nickelsburg részvételét a csoport életében viszont október 25-26-tól dátumozták, amely dátum kizárólag a szintén ÁVH-s múltú Tóth Urbán vallomásában szerepelt. Az eljárás koncepció jellegét már csak emiatt sem zárhatjuk ki. Tóth Urbán szerepe azért is érdekes, mert ő volt az, aki a Baross téren tevékenykedő besúgók közül – az iratok alapján úgy tűnhet, hogy még ebben az időszakban – jelezte Nickelsburgnak, hogy tud államvédelmis múltjáról. Messzemenő következtetést azonban ezekből az elejtett információtüredékekből nem vonhatunk le.

A dátumok ide-oda helyezését a sokat vitatott és a Kádár-rendszerben propagandaszerephez juttatott Köztársaság téri események későbbi értelmezése indokolja. A csoport alakulásának, Nickelsburg csatlakozásának dátumozása körül kialakult küzdelem tétje tulajdonképpen az volt, hogy megvádolható-e a Baross tér vezetője a Köztársaság téri pártház elleni támadással. Az abban részt vevő, azonosított forradalmárok ugyanis megkülönböztetett figyelemben részesültek a hatóságok részéről, ami súlyos, gyakran halálos ítéletet jelentett. Nickelsburg ezért vallotta mindvégig a követ-

Szétlőtt ház
a Rákóczi út és az
Osvát utca sarkán

csolatban a régóta rács mögött ülő személyek a tárgyalások során testi fenytésre és kényszerítésre hivatkozással sorra vonták vissza vallomásaikat.

A Köztársaság téri eseményeket követően azonban a terület őrzését, az ott folytatott ásatások biztosítását már a Baross tériek végezték.

A BAROSS TÉRIEK PARANCSNOKA

Nickelsburg a Baross tér parancsnoki tisztét a csoport legalizálásában betöltött kulcsszerepével érdemelte ki. A fiatalok kérésének eleget téve, a rádióban elhangzott felhívásnak megfelelően 1956. október 29-én reggel Nickelsburg László és Pásztor Sándor elment a VIII. kerületi előljárárságra, ahol bejelentették a Baross téri csoportot. Ezt követően kb. 20-30 nemzetőr-igazolványt kaptak. A tanácstól visszatértek a Baross tér 19.-be, ahol a kultúrteremben összegyűltek előtt Nickelsburg László bejelentette a nemzetőrség megalakulását. Ismertették a nemzetőrség feladatait, és kiosztották az igazolványokat,

a karszalagokat a fegyverrel rendelkezők között.

A Köztársaság téri események után Nickelsburg László több fegyveres kíséretében átment a Keleti pályaudvaron tartózkodó csoporthoz, hogy az ott lévő fegyvereseket megfékezzék. Töbketek onnan szerveztek be a Baross téri csoportba. Nickelsburg László egy kocsival a munkahelyére ment, ahol közölte munkatársaival, hogy nemzetőrparancsnok lett, és ezért nem jár be dolgozni. Megmutatta pisztolyát és a nemzetőrkarszalagot is: *„Október 31-én kb. 11 óra körül mint nemzetőr jelentkeztem a vállalatnál, piros, fehér, zöld karszalag volt rajtam. Bementem a vállalati könyvelőségbe, mert ott tartózkodott majdnem minden dolgozó. A főmérnöknél jelentkeztem és közöltem vele, hogy nemzetőr lettem, és kérdeztem, hogy van-e valami kifogása mint főnökömnnek, tekintettel, hogy munka nincs, addig nemzetőr legyek amíg a rend helyre [nem] áll.”*

A Köztársaság téri pártház ostromát követő napon (október 31-én) a reggeli órákban Nickelsburg László és Pásztor Sándor a Deák téri rendőr-főkapitányságra ment, ahol egy bizo-

nyos Vári őrnagynál jelentkeztek. Itt töltötték ki a Forradalmi Védelmi Bizottságnak címzett bejelentőlapot, amelyen 1200 fős nemzetőrlelétszámot tüntettek fel. Ehhez a létszámhoz adták le a fegyverigénylésüket is. A megbeszélést követően Nickelsburg László szabad mozgást biztosító „nyílt parancsot” kapott, amely felhatalmazta őt közlekedési eszközök igénybevételeire és objektumokba történő belépésre is.

A Baross tér 19.-ben a hely méretei miatt 350-400 embernél több nem tartózkodhatott, ezért okkal gondolhatjuk túlzásnak az 1200 fős létszámot. Ha figyelembe vesszük, hogy a Baross tér nemcsak forradalmi góc volt, hanem olyan központ, amelyik a környék forradalmi csoportjaival való kapcsolattartás mellett egyfajta irányítószerepet is betöltött, sejthető, hogy a túlzónak vélt létszám mögött valójában mégis jelentős számú nemzetőr állhatott. Pásztor Géza, a korábbi vezető bátyja késői visszaemlékezésében arról írt, hogy kb. 560 fő nemzetőrt regisztrált.

A Forradalmi Védelmi Bizottság, majd a november 1-jén Király Béla el-

képzése alapján létrehozott Forradalmi Karhatalmi Bizottság a forradalmárok politikai integrálására tett kísérletet. A két szervezet egyébiránt egy és ugyanaz volt: az első megnevezésében szereplő „védelmi” szó kapcsán okkal merült fel, hogy nem egyértelmű, ki ellen véd (szovjetek) a bizottság, ezért megváltoztatták a nevét, és attól kezdve Forradalmi Karhatalmi Bizottság elnevezéssel működött. A létrejött nemzetőrség vezetőségében az egyes csoportok parancsnokain kívül megtaláljuk Kopácsi Sándort, Budapest rendőrfőkapitányát és Maléter Pált is.

A főkapitányságon megbeszélteknek megfelelően november 1-jén Nickelsburg László a Baross téri központba ismét gyűlést hívott össze, amelynek során a főkapitányságon kapott utasításoknak megfelelően demokratikus választást tartottak. A korábbi parancsnok, Pásztor Sándor előterjesztésére Nickelsburg Lászlót főparancsnoknak, őt magát és Pásztor Gyulát helyettes főparancsnoknak választották. A különböző forradalmi szervezetekkel kapcsolatot kiépítő Nickelsburg a létszám bővítése mellett nagy hangsúlyt helyezett a szervezetségre, a fegyelemre.

NEMZETŐRPARANCSNOK

A Baross téri csoportnak a nemzetőrséghez történt csatlakozását követően megkezdődött a katonai mintára történő megszervezése is, melyben sokat segítettek az 1956. november 1-jén érkezett katonai tanácsadók, akik az első fegyvereket szállították, emellett ruhákat és egyéb katonai felszereléseket is juttattak a csoportnak. A Baross téri nemzetőr-csoportot (zászlóaljat) századokra, rajokra, szakaszokra osztották. A kialakításnak megfelelően kijelölték az épületen belüli szállásokat is. A teljes ellátás érdekében az épületben konyhát nyitottak, amiben a közeli Péterfy Sándor utcai kórház személyzete is segítette őket. A Baross téri nemzetőrségen nyomdahelyiséget is kialakítottak, amely Nickelsburg parancsnoki szobája mellett volt. Stencilgépekkel sokszorosítottak a rendszer elítélő röplapokat. Politikai követeléseik közt a szovjet csapatok kivonása, a többpártrendszer bevezetése is megjelent.

Az utcákon feltűnő nemzetőrjárőrök megjelenésével, a nemzetőrség szervezésével egyidejűleg elkezdtek az emberek a Baross térre járni, hogy besúgókról, ávéhásokról tegyenek felje-

lentést. A középkorú, markáns kiállású, erélyes, nagyhangú ember hírében álló Nickelsburg nagy hatással volt a fiatal forradalmárokra, akiket önmérsékletre intett. Ő és Pásztor Géza – az idősebbek – eredményesen tartották vissza a fiatalokat az önbíráskodástól, sőt utasítást adtak a lincselések megakadályozására. A Baross téri nemzetőrség tagjai ennek megfelelően jártak el, igazolatásokat végeztek, igyekeztek fenntartani a közbiztonságot. Előfordult – többnyire bejelentésre –, hogy letartóztattak ávéhás személyeket, akiket később szabadon engedtek, vagy kérésüknek megfelelően a főkapitányságra, esetleg a Kilián laktanyába kísérték őket. A dokumentumok tanúsága szerint ezzel kifejezetten segítettek az érintetteket, ugyanis megkímélték őket az esetleges atrocitásoktól.

Persze a forradalmárok sem voltak angyalok: tudunk olyan házkutatásról, amelynek során értékek tűntek el, az élelmiszer-ellátás biztosítása közben olyan cikkeket is lefoglaltak, amelyek aligha létfontosságúak a mindennapi élethez szükséges kielégítéséhez – jellemzően alkoholt és dohányárut. November 4-ét követően többen elhasznált ruhájukat újra cserélték a Divat-

Kitalált gyilkosságok

A második eljárásban kitalált gyilkosságokat – amelyeket egyes történészek minden képtelenségük ellenére idéznek a koncepciót tartalmazó iratokból – biztosan nem követték el. Ezt még a nemzetőrökre neheztelő személyek tanúvallomásaival sem tudták alátámasztani, de egyéb lefolytatott bizonyítási eljárások is az ellenkezőjét igazolták.

A koncepció szerint 1956. október 29. előtt négy személy került a Baross tériek őrizetébe, akik közül ketten baloldaliak voltak, ketten pedig parancsot megtagadó forradalmárok. Október 29-én délután Nickelsburg László főparancsnok magához hívatta a csoport parancsnokait, és közölte velük, hogy a Corvin közti parancsnoksággal történt egyeztetés értelmében a négy személyt mint „a nemzet érdekeire nem

kívánatos személyeket” ki kell végezni. A kivégzést a parancsnoki karnak kellett végrehajtania. Nickelsburg felszólítására a parancsnokság levonult a pincében kialakított lőtérre. Az említett négy személyt a fogdahelyiségből elővezették és a lőtér golyófogó téglafala elé állították. A kivégzőosztag, mintegy 15 fő(!), Nickelsburg utasítására tőlük körülbelül 8 méterre felsorakozott. A tüzet Nickelsburg vezényelte: „Vigyázz!... Kész!...” – azonban a tűzparancsot már nem tudta befejezni, mert Balogh László géppisztolyából tüzet nyitott. A jelenlévők különféle fegyvereikből követték.

A kivégzés után tanakodni kezdtek, hogy mi történjen a holttestekkel. Volt, aki azt javasolta, hogy a hullákat ássák el a pincében. Volt, aki a Péterfy Sándor utcai kórházba

akarta feltűnés nélkül átvinni a holttesteket, de az a vélemény is megfogalmazódott, hogy a temetőben ássák el őket. A nyomozás során csak két holttest sorsáról sikerült adatokat szerezniük a nyomozóknak – ezeket 1956. november 10-én (tehát a harcok befejeződését követően) Szalai Lajos, a Temetkezési Vállalat brigádvezetője szállította el. Személyazonosságukat – természetesen – nem sikerült megállapítani, mivel nem volt náluk arra alkalmas okmány, irat.

A koncepció több sebből vérzik, amelyek közül a most ismertetett részletre a következők vonatkoznak: készítői nem tartották fontosnak, hogy ekkor még Pásztor Sándor volt a parancsnok. A vizsgálat idejére már kivégzett Balogh László nyomozati dokumentációjában nyoma sincs ilyen ese-

ménynek, márpedig amit ennyien tudnak, az biztosan nem maradt volna titokban. A november 4-i harcok során pedig történetesen összesen két elesett Baross téri személyről tanúskodtak az iratok, ez megegyezett a Temetkezési Vállalat által elszállított testek számával – ahogy azt az alapos nyomozás ki is derítette. Mindezeket mégsem vették figyelembe.

A koncepció ellen szól a Nickelsburgra vonatkozó vallomások visszatérő eleme is, hogy igyekezett visszafogni az indulatokat (talán a múltja miatt is). Valószínűleg ő adott utasítást a pártházban található javak Péterfy Sándor utcai kórházba szállítására, hogy ott – eredményesen – megőrizték azokat. A Baross térre bevitt ávósok közül többen személyesen engedett szabadon.

A Baross téri létszámukat tekintve nemcsak a legnagyobb VII. kerületi fegyveres szerveződést alkották, hanem a csoport budapesti vi-

szonylatban is egyike volt a legjelentősebbeknek. Ellenőrzésük alatt tartották a Keleti pályaudvar és környékét, a Rákóczi utat a Divatcsarnokig, valamint

a Rottenbiller utca, a Péterfy Sándor utca és a Fiumei út egy részét. A csoport vezetői közül Nickelsburg László vált a legismertebb személlyé, fontos

azonban megemlékezni a Baross tériek alapítójáról is: Pásztor Sándorról és testvéréről, Gézáról, illetve Pásztor Gyuláról, aki viszont nem állt rokonság-

A Baross téri forradalmi központ

ban a két fivérrel. A környező kerületi forradalmárok és a Péterfy Sándor utcai kórház dolgozói közül többen a Baross térieket gyakorolta csak „a Laciék” kifejezéssel illették.

A Baross téri forradalmi központ létrejöttének folyamatát a források töredékessége miatt nehéz rekonstruálni. A levéltári dokumentumokban alapvető különbségek mutatkoznak ebben a kérdéskörben is az 1957–58-ban lefolytatott vizsgálat és a Baross térrel kapcsolatos 1959–61-es felderítőmunka megállapításai között. A forradalmat közvetlenül követő vizsgálat szerint a Baross téri központ a nemzetőrség keretein belül alakult meg, és a dátumot is ehhez igazított-

ták; később azonban már a Baross térieket nemcsak a Péterfy Sándor utcai kórházban leleplezett „ellenforradalmi” összeesküvéssel és az ún. Bécsi Forradalmi Központ külföldön végzett tevékenységével kötötték össze, hanem a Köztársaság téri eseményekkel is. Ennek megfelelően az első nyomozásban október 29–30-ra, a későbbiekben október 24–25-re tették a csoport szerveződését.

A Baross téri csoport létrejötte önszerveződés eredménye; a környéken összeverődött emberekből alakult. A Keleti pályaudvaron sokan hiába vártak a vonatok indulására. Az egyre hosszabbra nyúló várakozás közben híreket cseréltek egymással, igyekeztek megtudni, hogy mi történik Budapest utcáin. Többen maguk is csatlakoztak a forradalmi eseményekhez. Később az emberi szükségletekről való gondoskodást is együtt igyekeztek megoldani. A csoport későbbi veze-

Pásztor Gyula

tői ennek a társaságnak a hangadói közül kerültek ki. Az ilyen önszerveződő csoportok tagjait nevezzük „mezítlásos forradalmároknak”. Ők nem politikai akaratból vagy bármilyen más módon „felülről” szervezve álltak a forradalom szolgálatába, hanem önszántukból, gyakran önállóan harcoltak a szabadságért. A többségében fiatal forradalmárok akár csak egy-egy akcióra csoporttá szerveződhet-

Balogh László

tek vagy csatlakozhattak a létrejött csoportokhoz, hogy azután – ha úgy akarták – ismét saját útjukat járják.

A „Baross tériek” hangadója Pásztor Sándor volt. Többen közülük részt vettek a budapesti tüntetéseken és más eseményekben. A közös élmények segítették a néhány fős csoport tagjait az egymásra találásban, és október 25-én (amennyiben elfogadjuk ezt a dátumot) a

zsúfolt Keleti pályaudvar helyett a Baross tér 19.-ben találtak szállást. Az épület többek között a Mezőgazdasági Termékeket Értékesítő Szövetkezet (MESZÖV) központjának volt a székhelye. A csoport eleinte az ott dolgozók engedélyével tartózkodott az épület második emeleti kultúrtermében, majd a létszám növekedésével mind nagyobb részét foglalta el az épületnek.

A heves természetűként jellemzett Pásztor Sándor bátyja egy késői visszaemlékezése szerint a kis csoport október 26-án mintegy 20 főből állt. Közük volt Pásztor Gyula, aki nem állt rokonságban a Pásztor testvérekkel, viszont a névazonosság számos problémát eredményezett a nyomozásban, ítékezésben, ezáltal a történelmi feltáró munkában is. A csoport később, Nickelsburg László csatlakozását követően vált a legjelentősebb budapesti nemzetőregységek egyikévé. 🍷

csarnokban (amely később leégett, miután a szovjet tankok szétlőtték) – hogy csak néhányat említsek az általunk is ismert apróbb kihágások közül.

November első napjának délutánján Nickelsburg részt vett a VIII. kerületi tanács épületében tartott megbeszélésen, ahol megjelölte azt a területet, ahol a Baross tériek tevékenységüket végzik. A terület a Keleti pályaudvartól a Fiumei úton a baleseti kórházig, a Rákóczi úton a Divatcsarnokig, a Rottenbiller utcán a Péterfy Sándor utcáig terjedő rész volt. Bejelentette, hogy 400 embere van kézfegyverekkel és tüzérségi fegyverekkel felszerelve. Nickelsburg a megbeszélésen egy felhívást is alá szeretett volna írni a VIII. kerületi tanácsnokokkal, amelyben a működő kormányt tagadta, és a „fegyveres erők” parancsnokainak kezébe kívánta adni a hatalmat.

A Baross tériek Nickelsburg tevékenysége révén kiterjedtté vált kapcsolatrendszeréről tanúskodik a Mosonyi utcai rendőrlaktanyában szolgálatot teljesítő Kerekes György feljegyzése is: „szervezett kapcsolatunk volt többek között a Baross téri csoporttal. [...] A csoport vezetője Nickelsburg László 30-35 év körüli fiatalember volt. Határozott kiállású, erélyes parancsnok volt. Politikai nézeteit tekintve rendkívül jobboldali beállítottságról tett tanúbizonyságot. Ismertette a saját maga által összeállított követeléseket, amelyeket egységével is elfogadtatott. Visszaemlékezésem szerint a lényege a következő volt: a Nagy-féle kormányt nem ismeri el. Követeli az összes felkelő egységek parancsnoki tanácsát létrehozni. Javasolta, hogy egy ilyen értekezletet hívjunk össze a Sportcsarnokba.”

Nickelsburg László ebben az időszakban vallott politikai nézeteiről nagyon kevés forrás áll rendelkezésünkre, azonban a Nagy Imrével történő szembefordulás bizonyosan nem volt egyedi eset a nemzetőrök között. Talán az is elképzelhető, hogy a nemzetőrség parancsnokaként eltöltött idő, az új tapasztalatok korábbi politikai nézeteinek újragondolására sarkallták. Annyi bizonyos, hogy Nickelsburg Pásztor Sándorral felkereste a Corvin köziet, hogy együtt menjenek tiltakozni a főkapitányságra a horthysta és rákosista tisztek részvétele ellen a nemzetőrségben.

1956. november 2-án reggel a Baross téren fegyveres szemlét tartottak. Ekkor már szakaszonként és rajonként, szervezeten álltak fel az em-

berek. Nickelsburg László a felsorakozott nemzetőröknek beszédet tartott a nemzetőrség feladatairól, és utasította az embereit, hogy a kerületben minden fegyverest igazoltatni kell, és akinek nincs megfelelő engedélye, azt le kell fegyverezni.

A kapott utasításnak megfelelően emberei a délelőtti órákban egy Pobeda gépkocsit akartak igazoltatni, melyben a Szabad Nép székházában székelő Dudás-csoport két fegyveres tagja utazott. A fegyvereseket letartóztatták és a főkapitányságra kísérték. Nickelsburg László ezt követően beszélt Dudás egyik helyettesével, és közölte vele, hogy amennyiben a fegyveresek a területére lépnek, lefegyverzik őket. Nickelsburg erről a következőket mondta: „Semmiféle kapcsolatam nem volt velük. November 2-án reggel, amikor a Baross tér 19.-be lakásomról beérkeztem, jelentették, hogy éjszaka a Rákóczi úton egy gépkocsit a nemzetőr járőr igazoltatásra szólított fel, mely nem állt meg, így a járőr fegyverét használva megállította a kocsit. Négy gyanúsán viselkedő fegyverest igazoltattak, Dudás-féle igazolványokkal voltak ellátva. Mind a négyet lefegyverezték és a Főkapitányságra szállították be. Mikor ezt megtudtam, felhívtam a Főkapitányságot és megkérdeztem, helyesen jártunk-e el. Közölték, hogy igen és a jövőben is le kell fegyverezni az ilyen elemeket. Erre felhívtam a Szabad Nép házat telefonon és kértem az ottani parancsnokot. Közölték, hogy csak a katonai parancsnok helyettese van ott és az jött a telefonhoz. Közöltem vele, hogy a Főkapitányság utasítása szerint a jövőben minden egyes Dudás igazolvánnyal ellátott fegyverest a nemzetőrség le fog fegyverezni és a Főkapitányságra szállítja őket. Közöltem vele, hogy Dudásnak, aki az ő felettesük, olyan rossz híre van a Főkapitányságon, jó lesz, ha megszakítják a kapcsolatot és a hivatalos nemzetőrség munkájába kapcsolódnak be. [...] A telefonbeszélgetés után nem sokkal egy fiatal katonatiszt – úgy emlékszem, hogy hadnagy – jött fel a Baross 19.-be, és közölte, hogy összehívta a katonákat – kb. 30 fő – és az ő állítása szerint őt választották parancsnoknak és minden kapcsolatot megszakítanak a Dudás-féle vezetéssel. Megígérték, hogy a Főkapitányságon jelentkeznek és »törvényes« nemzetőri szolgálatra fognak jelentkezni...” Itt érdemes megjegyezni az idézet kapcsán, hogy ellentétben a legtöbb nemzetőrrel, Nickelsburg min-

den este hazajárt a családjához, ott-hon aludt. Nemzetőrparancsnoki tevékenységét úgy végezte, mint aki dolgozni jár egy hivatalba.

1956. november 3-án a nemzetőrség parancsnokainak értekezlete zajlott a Deák téri főkapitányságon, melyen Nickelsburg László és Pásztor Sándor is jelen volt. Nickelsburg az elnökség tagjai között foglalt helyet, többek között Király Béla és Kopácsi Sándor társaságában. Az értekezlet tárgya a nemzetőrség főparancsnokainak megválasztása volt. A szünetben Nickelsburg értesítette a VII. és VIII. kerületi fegyveres csoportok vezetőit, a rendőrség és a honvédségi alakulatok parancsnokait, hogy tevékenységük összehangolása érdekében a délután folyamán a Baross téren jelenjenek meg. Az összejövetelt ugyan megtartották, más dokumentumokból azonban tudjuk, hogy a kerület végleges felosztásának és a járőrszolgálat megszervezésének kérdésében a megegyezés elmaradt, mert Nickelsburg az egész kerületet akarta uralni.

Aznap délután újabb fegyverszállítmány érkezett a Baross térre. Ekkor több láda új, lezsírozott géppisztolyt szállítottak a csoportnak, a hozzájuk való lőszerrel együtt. Solymosi János visszaemlékezése szerint erre a szállítmányra már nem ő adott engedélyt, hanem egyik tisztje önállósította magát. A fegyverek őrzésére és kiosztásának módjára Nickelsburg László adott utasítást.

A SZOVJET INTERVENCIÓ UTÁN

A szovjet intervenció megkezdésekor, 1956. november 4-én a Baross tériek és Nickelsburg szerepével kapcsolatban a periratokban és a nyomozati iratokban két, egymástól jelentősen eltérő történet rajzolódik ki. Az egyik szerint Pásztor Sándor közölte Nickelsburggal, hogy felkészültek a szovjet csapatok elleni harcra. Nickelsburg László ekkor beszédet intézett az emberekhez, amelynek lényege az volt, hogy aki fél, hazamehet még a harc megkezdése előtt. A parancsnokokat utasította, hogy tűzparancs esetén kezdjék meg a harcot a szovjet egységek ellen. A Baross téren két ágyút állítottak fel a Kerepesi úton közeledő harckocsikra irányítva. A katonatisztek kijelölték a nemzetőrök helyét a környező épületekben, és így várták a szovjet egységeket. Amikor azok elér-

ték a teret, az egyik ágyút elsütötte a kezelőszemélyzet (több vallomás szerint valamilyen civil). A szovjet tankok egyetlen lövéssel szétlőtték az ágyút. Az első ágyúlövés és az arra válaszként leadott, az ágyút megsemmisítő találat mindegyik dokumentumban szerepel. Az ágyú pusztulását követően általános tűzharc bontakozott ki.

Az ismertetett leírással szemben – bár annak nem feltétlenül ellentmondva – Nickelsburg kitartott amellett, hogy a reggeli órákban megkezdett szovjet támadás idején kísérletet tett az öngyilkos harc megakadályozására. Parancsot adott, hogy ne lőjenek a szovjet tankokra, majd lemondott a parancsnokságról, és harcoló alakulatát otthagya csoportja néhány tagjával a kibontott falon keresztül a Péterfy Sándor utcai kórházba vonult.

Annyi bizonyos, hogy november 4-én a Baross téri központot a szovjetek rövid tűzharcban felszámolták. A vezetőség a Péterfy Sándor utcai kórházba költözött. A nemzetőrök többsége szétszéledt. A megmaradtak kisebb csoportokba tömörülve különböző helyeket (Divatcsarnok, Landler Jenő u. 44. stb.) foglaltak el a környéken. A Baross térre jellemző központi irányítás a november 4-ét követő szovjet interven-

ció miatt lehetetlenné vált, így a kis létszámú, elszórtan elhelyezkedő csoportok teljesen önállóan tevékenykedtek. A Baross tériek szerepét a szovjet beavatkozást követően elszórtan megmaradt, jóval kisebb létszámú csoportok vették át, akik tartották ugyan a kapcsolatot a Péterfy-kórházban rejtőzködő vezetéssel, de szinte kizárólag egyéni akciókat hajtottak végre, melyek a legtöbb esetben röpcédulák készítésében és azok kiszórásában ki is merültek. A forradalmi csoportok létszáma ekkor már drasztikusan csökkent. Egyrészt a szovjetek számolták fel a szerveződéseket, másrészt önfelozlatás is történt – a csoportokhoz tartozók egy része egyszerűen hazament vagy disszidált. A harcok befejeződésével a kórházak (így a Péterfy Sándor utcai kórház is), a munkásszállások és a kollégiumok voltak azok a helyek, ahol a forradalmárok még ideig-óráig meghúzódhattak. Ezek a helyszínek adták otthont a röplapok készítőinek és a szervezkedőknek.

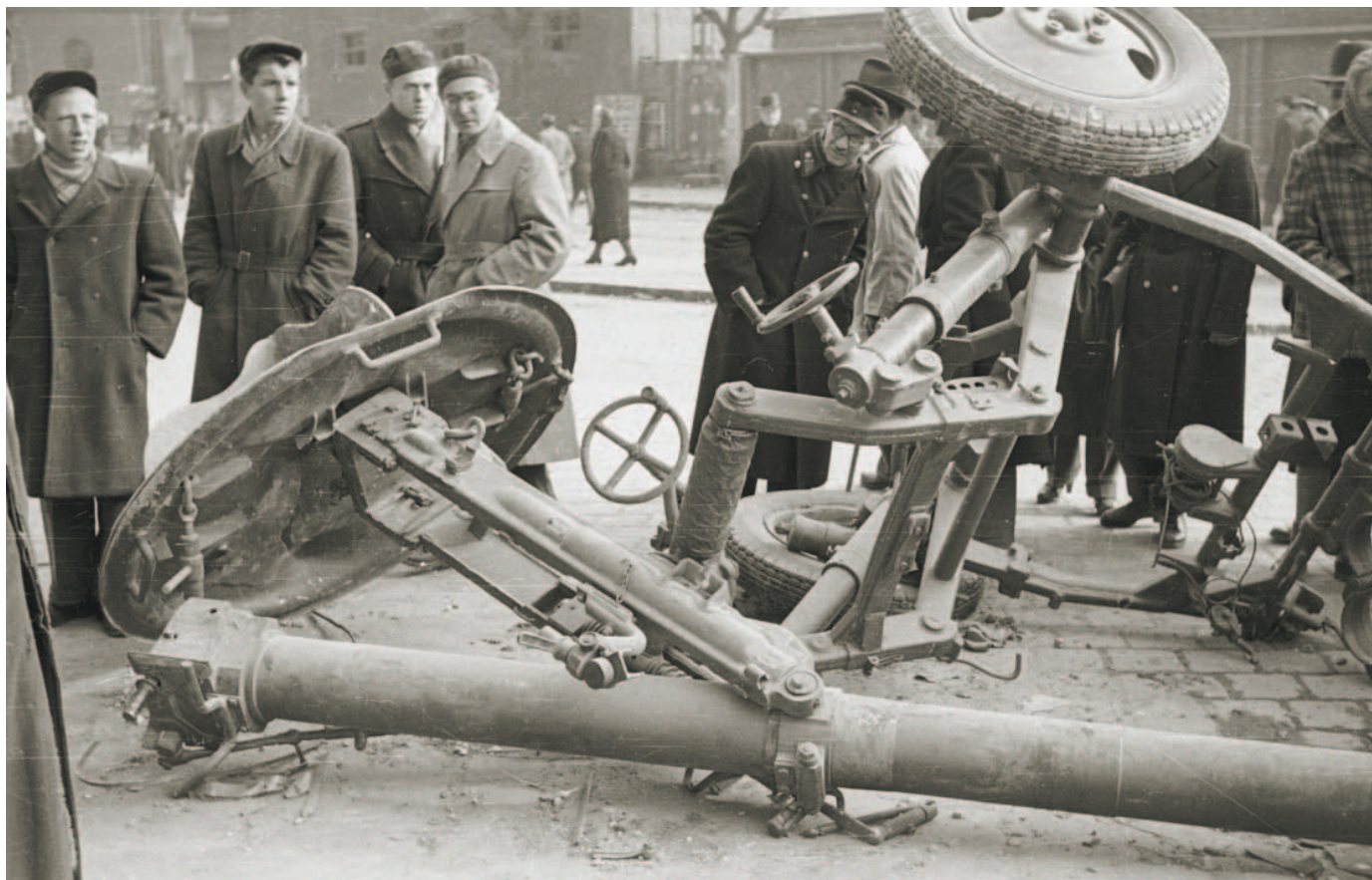
A Péterfy Sándor utcai kórházzal a Baross térieknek már kialakult kapcsolataik voltak. A konyha számára rendszeresen segítettek élelmiszert biztosítani, a mentőszolgálatnak pedig gépkocsikat bocsátottak a rendelkezésére.

Kézenfekvő volt, hogy az ellenállásban fontos szerephez jut a kórház: jelentős számban gyűltek össze más budapesti egységektől is nemzetőrök – pl. Angyal István is itt húzta meg magát –, akiknek letartóztatására csak november 16-án került sor egy razzia keretében.

Az emigrálók közül néhányan külföldön is igyekeztek folytatni az ellenállást. A Baross téri csoport korábbi tagjai közül az ún. Bécsi Forradalmi Központhoz többen is kapcsolódtak. Az elhárítás természetesen jelentős erőket mozgósított a vasfüggönyön túli „kémtevékenység” felszámolására. Sajnos több korábbi, ilyen-olyan megbízással hazatérő nemzetőr is lebukott és a leg súlyosabb büntetésben részesült.

Nickelsburg a november 4-i, szovjetek ellen vívott harc befejezése után mentőápolóként ment vissza a Baross térre, ahol többek közt a sérült Balogh Lászlónak is segítséget nyújtott, aki korábban ismerőse és szintén vezető volt. Nem tudjuk, hogy milyen körülmények között, de Nickelsburg november 6-án megsebesült, a lábán érte a golyó. A kórházban töltött első napokban még vezető szerepe volt, sebesülését követően azonban egyre

A szovjet tankok által november 4-én szétlőtt ágyú a Baross téren

inkább igyekezett kivonni magát az irányításból. Felköltözött a második emeletre, ahol egy szobában aludt Csontos Erzsébettel, Eörsi István költő kémnőjével, a kusza események legtalányosabb szereplőjével. El is terjedt a hír, hogy Nickelsburg László viszonyt folytatott Csontos Erzsébettel.

KÖZJÁTÉK BÉCSBEN

Nickelsburg november 12-én hagyta el a kórházat, és néhány napig otthon tartózkodott. November vége felé felesége testvérei, Almássy Sándor és Mária Nyugatra hívták, de ekkor még nem akart menni. 1956. november végén azonban megjelent egy cikk a *Népszabadságban*, amelyben a legtovább harcoló alakulatok között a Baross teret is megemlégték, és nagyon rossz színben tüntették fel. Nickelsburgot ekkor még név szerint nem említették, de ez a cikk is közrejá-

szott abban, hogy 1956. december elején engedett Almássy György unszolásának, hogy utazzanak Nyugatra. Almássyék azt ígérték neki, hogy a JOINT (American Jewish Joint Distribution Committee) majd tetőtől talpig felöltözteti őket, kapnak 1800 schillinget és napi 18 schillinget a mindennapi kiadásokra. Nickelsburg László megbeszélte a dolgot a feleségével, s úgy döntött, hogy kimegy, körülnéz, felveszi a pénzt, és visszatér Magyarországra.

Nickelsburg és Almássy György december 2-án találkozott a Keleti pályaudvaron, ahonnan 16 óra körül értek Levél községbe. Onnan gyalog folytatták az utat Nickelsdorfig, ahova 19 óra tájban érkeztek meg. Nickelsdorfból teherautón utaztak Bécsbe, ahol egy kávéházban találkoztak sógora egyik ismerősével. Nickelsburg mesélt a Baross téri nemzetőrségről, a magyarországi eseményekről. Megemlégtette sebesülését is, mire a Dezső keresztnevű férfi azt állította, hogy az amerikaiak 5000 dollárt fizetnek a sebesülteknek.

A beszélgetés során Dezső meghívta Nickelsburgékát a lakásába, hogy töltsék ott az éjszakát.

Másnap, 1956. december 3-án reggel jelentkeztek a bécsi rendőrségen, ahol ideiglenes tartózkodási engedélyt kaptak, amely 1957. február 3-ig volt érvényes. Közölték velük, hogy addig az időpontig valahova ki kell vándorolniuk. Nickelsburg 11 óra tájban be ment a JOINT-hoz, hogy jövetelének bevallott célját elintézzze, azonban óriási csalódás érte. Nem kapott 1800 schilling gyorssegélyt, de még a várólistára sem vették fel. Azt mondták neki, hogy rengeteg igénylő kérését nem tudják teljesíteni, ezért ideiglenesen leállították a segélyezést. Nickelsburg László nagyon elkeseredett, mert mindössze 20 schilling gyorssegéllyel volt kénytelen távozni.

A csalódással teli eseményeket követően felesége testvéreivel és egyikük vőlegényével találkozott, akikkel együtt ebédeltek. Később sógora vőlegénye, Kádár Károly fizette ki szállodai szobáját a Münhauzer Szállodában.

Rákóczi út 70.
A Magyar Divat-
csarnok romjai

Nickelsburg – sógora és sógornője tanácsa ellenére – 1956. december 4-én reggel útnak indult Magyarországra. Busszal Nickelsdorfba ment, ahonnan délután 3-4 parasztasszonnyal indult Hegyeshalomra. Innen vonattal Komáromba utazott, ahol eltöltött egy éjszakát, mivel a vonatnak nem volt csatlakozása. Másnap szintén vonattal érkezett meg Budapestre.

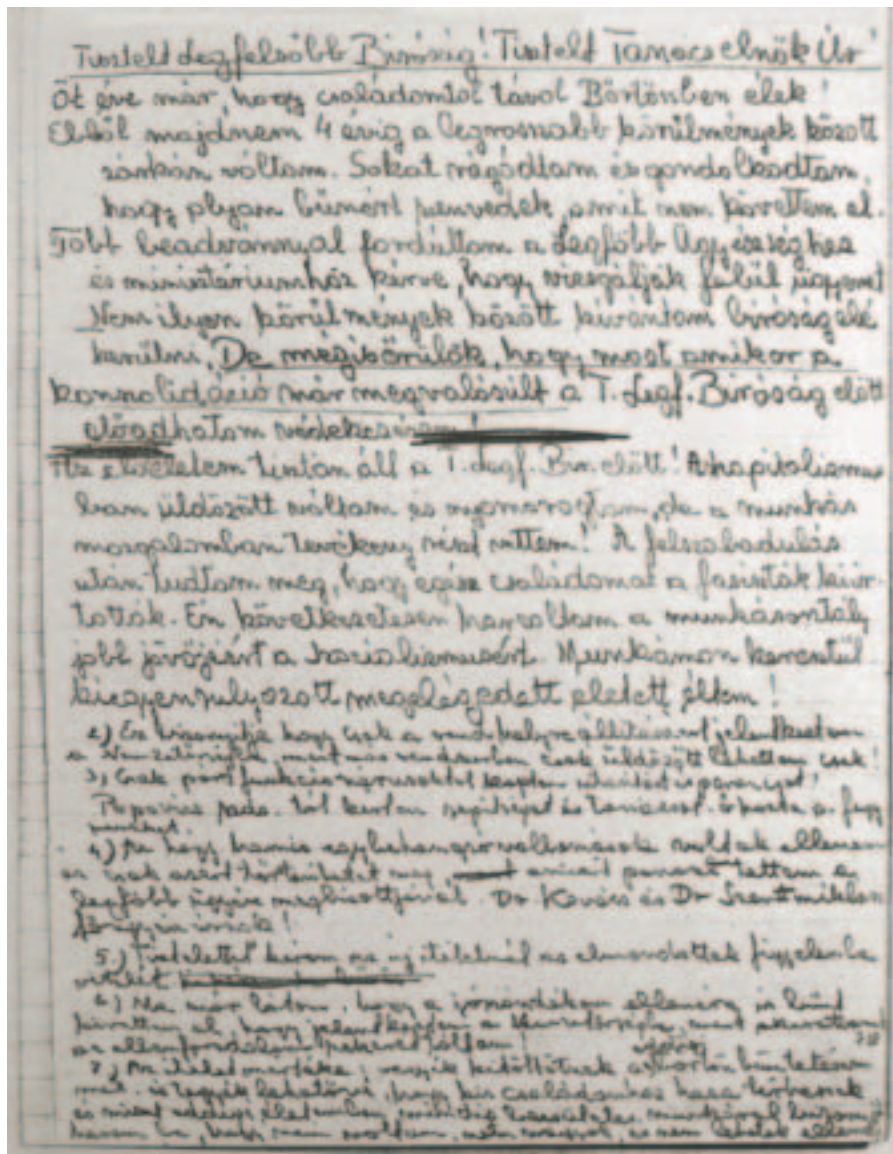
A LETARTÓZTATÁSTÓL A KIVÉGZÉSIG

1956. december 14-én letartóztatták a fővárosban, de december 21-én kiengették azzal, hogy majd felveszik vele a kapcsolatot. Szabadulása után a szerveződé Bécsi Forradalmi Központ vezetői által küldött futárok többször is felkeresték a lakását, azonban Nickelsburg már nem vett részt semmiben. Valószínűleg soha nem fogjuk megtudni, mi játszódott le benne azokban a napokban, de kiábrándult, családott ember lett. Biztosra vehetjük, hogy nem teljesítette a nyomozók hozzá fűzött reményeit.

Az ellene irányuló vizsgálat második letartóztatásával, 1957. február 11-én kezdődött el. Ügyében az első nyomozást 1957. július 10-én zárták le. Első bírósági ítéletét – szokatlan módon – kétfős perben hozták meg: életfogytiglani börtönbüntetést kapott.

1959. november 12-én a jogerős ítéletét töltő Nickelsburg ügyét másodszor is elővették, és új nyomozást kezdtek. Az állítólag felmerült újabb bizonyítékokra hivatkozva dr. Kovács János, a Legfőbb Ügyészség politikai önálló osztályának főosztályvezető ügyésze levelet írt dr. Korom Mihály rendőr alezredesnek, a BM. II/8. osztály vezetőjének, hogy az elítélt Nickelsburg ügyében perújítás kezdeményezése végett új nyomozást rendeljen el és folytasson le. A levélben írtaknak megfelelően dr. Korom Mihály 1960. június 21-én el is rendelte a perújítási nyomozást. 1961. július 15-én született ítélet, melyet a Legfelsőbb Bíróság mint elsőfokú(!) bíróság hozott meg.

Nickelsburg Lászlót halálra és teljes vagyonelkobzásra ítélték. Kézzel írt kegyelmi kérvényét védőügyvédje, dr. Frank László további érvekkel egészítette ki. Mindezek ellenére a Legfelsőbb Bíróság dr. Borbély János által vezetett tanácsának 1961. július 15-i kegyelmi tanácskozási jegyzőkönyve szerint a kegyelmi indítványokat egyhangúlag el-

utasították, és a kegyelmi kérvényeket a büntetőügyben keletkezett iratokkal együtt az Igazságügyi Minisztériumon keresztül az Elnöki Tanácshoz továbbították.

1961. augusztus 21-én az Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa jóváhagyta a halálos ítéletet, s erről az Igazságügyi Minisztériumon keresztül értesítették a per tanácsvezető bíróját, dr. Borbély Jánost, aki levélben tájékoztatta a büntetés-végrehajtási intézetet, hogy az ítélet végrehajtható. A kivégzésre 1961. augusztus 26-án került sor. Nickelsburg László volt az utolsó személy, akit az 1956-os forradalom és szabadságharc idején elkövetett cselekményeiért kivégeztek.

A kádárista megtorlásnak a „Baross tériek” parancsnokságának tagjai közül

Nickelsburg és Balogh László esett áldozatul, Pásztor Gyulának és Sándornak sikerült emigrálnia. Az alparancsnokok közül Hámori Istvánt és Kovács Lajost, a későbbi Landler Jenő utcai vezetőket, Palotás Józsefet, Gyöngyösi Miklóst, Toracz Sándort (legalább részben) az irányító szerepükért végezték ki. A beosztottak közül Simon Gábornak a Köztársaság téri eseményekben játszott szerepéért, Garamszegi Alfrédnek pedig jórészt a Széna tériek utóvédharcaiban való részvételéért nyújtották be a számlát. Antal Pétert, Hercegh Benjámint és Mocsári Józsefet életfogytig tartó börtönbüntetésre, Stellner Lászlót tíz évre ítélték, Timus Lajos valószínűleg a vádlott-társaira tett súlyosan terhelő vallomásainak köszönhető megmenekülését, rá 15 éves börtönbüntetést szabtak ki. ♦

Nickelsburg László saját kezű kegyelmi kérvénye